

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Moilanen, Johanna; Kiili, Johanna

Title: Suojeluvalvonnasta tukihenkilötoimintaan : lasten ja aikuisten muuttuvat suhteet lastensuojelussa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kirjoittajat ja Jyväskylän yliopisto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Moilanen, J., & Kiili, J. (2020). Suojeluvalvonnasta tukihenkilötoimintaan : lasten ja aikuisten muuttuvat suhteet lastensuojelussa. In J. Moilanen, J. Annola, & M. Satka (Eds.), *Sosiaalityön käänneet* (pp. 221-254). Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 144. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8041-2>

Johanna Moilanen & Johanna Kiili

Suojeluvonnasta tukihenkilötoimintaan – lasten ja aikuisten muuttuvat suhteet lastensuojelussa

Johdanto

Tukihenkilötoimintaa on käytetty laajalti lastensuojelun avohuollon tukimuotona. Vuonna 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa se määriteltiin myös yleiseksi perhepalveluksi, jonka saaminen ei edellytä lastensuojelun avohuollon asiakkuutta (Sosiaalihuoltolaki 2014/1013). Lakisääteisessä lastensuojelutyössä tukihenkilötoiminnalla on takanaan kohta 50 vuoden historia. Sen muotoutuminen tapahtui osana kunnallista lastensuojelua 1970-luvun alussa samalla, kun sitä edeltäneestä suojeluvonnasta luovuttiin (Moilanen 2015). Muutos ajoittui kohtaan, joka oli merkittävä murroskohta paitsi suomalaisen sosiaalihuollon ja -työn, myös lasten aseman ja oikeuksien kannalta.

Artikkelissa tarkastellaan, miten lasten ja aikuisten välisiä suhteita eli sukupolvisuhteita jäsennettiin suojeluvonnassa ja sitä seuranneessa tukihenkilötoiminnassa 1960- ja 70-luvuilla. Suojeluvontaa ja tuki-

henkilötoimintaa lähestytään lakisääteisen lastensuojelun käytäntöinä, joissa lasten ja aikuisten välisiä suhteita (uudelleen) määriteltiin. Suojeluvalvonta kyseenalaistettiin 1960- ja 70-lukujen taitteessa, sillä osana sosiaalihuollon valtiojohtoista uudistamista se luokiteltiin tahdonvastaiseksi ja kontrollikeskeiseksi toimenpiteeksi. Tukihenkilötoiminnassa puolestaan painotettiin leimaamisen välttämistä, valinnan vapautta ja normaaliutta. (Moilanen 2015.) Sukupolven käsite fokusoii artikkelin näkökulman lasten ja aikuisten väliin suhteisiin, ja valittua tarkastelukulmaa perustelee erityisesti se, että sekä suojeluvalvonnassa että tukihenkilötoiminnassa lapsen ja aikuisen välistä suhdetta käytettiin lastensuojelutyön välineenä. Artikkelin aineistona käytetään laki- ja asetustekstejä, komiteamietintöjä, sosiaalialan ammattilehdissä ilmestyneitä artikkeleita, Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan alaisten lastensuojeluasioista vastanneiden jaostojen pöytäkirjoja ja muita aikalais tekstejä.

Artikkelin lähtökohtana on ajatus, että menneisyyden avulla voidaan paremmin ymmärtää nykyisyyttä; sen kautta on mahdollista murtaa vakiintuneita näkemyksiä, jotka ilmenevät usein itsestäänselvyksinä, järkevinä ja luonnollisina "totuuksina" (Bourdieu & Wacquant 1992, 90–91). Historiantutkimus on esimerkiksi lapsuudentutkimuksessa purkanut käsitystä lapsuuden näennäisestä itsestäänselvydestä kuvaamalla sitä historiallisesti vaihtelevana sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä, kuten Leena Alanen (2009a, 19) tuo esiin. Yhden lapsuuden sijasta on rakennettu käsityksiä monista, jatkuvasti liikkeessä olevista erilaisista lapsuuksista. Nykyisyyden hahmottamista ja kriittistä arviointia varten on etsittävä vastauksia kysymykseen, miten tähän on tultu. On myös tunnistettava, että mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka yksilön kokemustasolla ei tätä yhteyttä tavoitettaisikaan (Bourdieu & Wacquant 1992, 138).

Teoreettiset lähtökohdat ja tutkimuskysymys

Artikkelissa hyödynnetään Pierre Bourdieun relationaalisen sosiologian lähtökohtia ja erityisesti Bourdieun *hysteresis*-käsitettä (esim. Bourdieu & Wacquant 1992). Käsitteellisenä jäsentäjänä toimii lisäksi Bourdieun ajatteluun nojaava relationaalinen lapsuudensosiologia (esim. Alanen

2014; Alanen ym. 2015). Siinä lapsuus ymmärretään suhteissa tapahtuvaksi ilmiöksi ja yksilöllisten ominaisuuksien sijaan huomio on toimijoiden ja toimijaryhmien välisissä suhteissa ja suhteiden ominaisuuksissa (Alanen 2009b). Lapsuuden historiaa tutkivalle relationaalinen kysymyksenasettelu mahdollistaa irrottautumisen binaarisista ja erilaistumattomista ajattelutavoista. Tällöin tulee mahdolliseksi tarkastella, kuinka lapsuuden ja aikuisuuden sosiaalisen rakentumisen tavat ja valtasuhteet ovat muuttuneet ajan myötä (mukaiillen Gleason 2016, 457–458).

Bourdieuin relationaalisen sosiologian perusajatus on, että sosiaalinen todellisuus ei ole subjektiivinen tai objektiivinen, vaan se on molempia ja sijaitsee suhteissa (Wacquant 1992, 15–17; Bourdieu 1990, 124–133). Kun sosiaalisen maailman ajatellaan koostuvan suhteista, on näiden suhteiden tila yksilöiden ja ryhmien käyttäytymisen todellinen alkuperä, vaikka se on usein näkymättömissä ja empiirisesti vaikeasti todennettavissa (Bourdieu 1998a, 43; Bourdieu 1998b, 31). Wacquant (2013, 275) tarkentaa, että suhteet ilmenevät kahdessa muodossa. Ensinnäkin ne ovat esineistyneet toimijoiden objektiivisten asemien muodostelmiksi, jotka ulkoisesti rajoittavat toimijoiden havaintoja ja toimintaa tietyllä sosiaalisella *kentällä*. Kentät ovat sekä rakenteistuneita että rakenteistuvia tiloja, joilla erilaiset sosiaaliset toimijat, toimijaryhmät ja organisaatiot ope-roivat ja joita luonnehtivat valta-erot ja kamppailut kentän muodostavien toimijoiden kesken. Jokaisella kentällä on omat sääntönsä ja oma logiikkansa eli ne ovat suhteellisen itsenäisiä sosiaalisen toiminnan alueita, mutta samalla dynaamisia ja avoimia luonteeltaan (Wacquant 1992, 16–17; Bourdieu & Wacquant 1992, 97, 109–110; Alanen 2007, 110.) Toiseksi, suhteet tulevat esiin yksilöihin ruumiillisesti tallentuneina mentaalisisina havaitsemis- ja arvostusmalleina (*habituksina*), joiden kautta elettyä maailmaa sisäisesti koetaan ja aktiivisesti konstruoidaan (Wacquant 2013, 275). Habituksista muokkaavat elämänhistoria sekä rakenteelliset kontekstit, kuten perhetausta ja koulutusjärjestelmä. Habitus-käsitteen kautta toimija ja rakenne, subjektiivinen ja objektiivinen, yksilö ja yhteiskunta kytkeytyvät toisiinsa (Decoteau 2016, 304).

Bourdieuin lukuisista käsitteistä, joista tunnetuimpia ovat kentän, habituksen ja pääoman käsitteet, tässä artikkelissa nojaututaan hysteresis-käsitteeseen. Käsite auttaa jäsentämään sosiaalisilla kentillä tapahtuvia muutoksia ja murroskohtia ja johdattaa tarkastelun siihen, miten

monin tavoin uusien ja vanhojen sosiaalisten käytäntöjen samanaikaisuus voi vaikuttaa toimijoihin yhteiskunnallisissa murroskohdissa. Hysteresis-käsite kuvaa kentän ja habituksen yhteensopimattomuutta ajallisesti tarkasteltuna ja viittaa kentän ja kentän toimijoiden välillä olevaan epäsynkroniseen suhteeseen. Se avaa mahdollisuuden tarkastella kentän ajallista muutosta ja sitä, miten yksittäiset toimijat vastaavat ja toimivat suhteessa kentän muutoksiin. (Hardy 2008; Bourdieu 2000, 160–161.)

Bourdieu käytti hysteresis-käsitettä esimerkiksi Algerian berberiväestöä koskevissa tutkimuksissaan kuvaten kolonisaation kiihdyttämää perinteisen yhteisön muutosta etenkin rahatalouden toiminnan osalta. Muutos vaikutti berberiväestön keskuudessa muun muassa siihen, että sukulaisten väliset suhteet muuttuivat taloudellisen rationaliteetin vaihtuessa, kun sukulaisuus erotettiin taloudellisesta toiminnasta. Periaatteen nopea omaksuminen oli paikalliselle väestölle haastavaa, mutta avasi mahdollisuuksia uuden logiikan mukaisesti toimivan taloudellisen elii-tin vahvistumiselle. (Maton 2008, 60.) Tilannetta voidaan kuvata aika-viiveenä (*inertia*), joka on hysteresis-käsitteen tärkeä ulottuvuus ja merkitsee sitä, että kentän toimintatavat ja joidenkin kentän toimijoiden habitukset toimivat erilaisilla logiikoilla. Tällaisessa tilanteessa kentän kamppailut ovat erityisen mielenkiintoisia, koska silloin avautuu uudenlaisia mahdollisuuksia kentän rakenteen muutokseen. Joillekin toimijoille muutokset voivat tarkoittaa riskiä menettää aiemmin tunnustettuja voimavaroja (pääomaa) ja asemaa kentällä. (Hardy 2008, 134–136; Strand & Lizardo 2017.)

Artikkelissa suojelevalvonta ja sitä seurannut tukihenkilötoiminta jäsennetään erilaisten toimijoiden, toimijaryhmien ja organisaatioiden asemien välisiin suhteisiin perustuvana ja historiallisesti ja paikallisesti ehdollistuneena käytäntönä (Bourdieu & Wacquant 1992, 98, 115; Bourdieu 1990, 161), joka sijoittuu lastensuojelun sosiaalityön kentälle. Tällä suhteellisen itsenäisellä sosiaalisen toiminnan kentällä toimijoita ovat esimerkiksi valtionhallinnon johtavat viranomaiset, säännösten laatijat ja valvojat, kunnalliset sosiaaliviranomaiset ja heidän esimiehensä, kansalaisjärjestöt, vapaaehtoistyöntekijät ja maallikot sekä lapset, nuoret ja vanhemmat. (Ks. myös Moilanen 2015.) Artikkelin tutkimuskysymyksenä on, miten lasten ja aikuisten välisiä suhteita eli sukupolvisuhteita määriteltiin uudelleen lastensuojelun sosiaalityön kentällä, kun suojelevalvonnasta siirryttiin tukihenkilötoimintaan 1960- ja 70-luvuilla.

Aineistot ja analyysimenetelmä

Artikkelin aineistona hyödynnetään laki- ja asetustekstejä, komiteamietintöjä, sosiaaliministeriön (myöh. Sosiaalihallituksen) kunnille antamia ohje- ja yleiskirjeitä, lastensuojelu- ja sosiaalihuolotilastoja, sosiaalialan ammattilehdissä ilmestyneitä artikkeleita ja muita aikalaistekstejä. Aineistoon sisältyy myös sosiaalihuollon paikallisen organisaation tuottamia dokumentteja eli Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan vuosikertomukset ja lautakunnan alaisten, lastensuojeluasioista vastanneiden jaoston pöytäkirjat vuosilta 1958–1979. Aineisto on kerätty pääosin Johanna Moilasan väitöskirjatutkimuksen (2015) yhteydessä, mutta artikkelia varten sitä on täydennetty erityisesti suojeluvalvonnan osalta. Salassa pidettävän, Jyväskylän kaupunginarkistosta kootun pöytäkirja-aineiston jatkokäyttöön on saatu erillinen tutkimuslupa ja sen käsittelystä ja analysoinnista artikkelissa vastaa ainoastaan Moilanen. Pöytäkirja-aineisto on erityisen arkaluontoista ja siksi aineisto-otteissa esiintyvistä lapsista käytetään pseudonyymejä ja muita erisnimiä (esim. paikan nimet) on muutettu tunnistettavuuden välttämiseksi.

Historiantutkimuksessa eettisenä haasteena on suoran vuorovaikutusyhteyden puute, sillä tulkintoja tehdään yleensä kirjallisten lähteiden perusteella (Vehkalahti 2010, 141; Pekkarinen 2010, 52). Näin on myös tässä artikkelissa, jolloin on tärkeää pohtia, kuinka ”tehdä oikeutta asioille ja yksilöille” (Kalela 2000, 55), tulkita ja kyseenalaistaa institutio-naalista tietoa sekä tuoda esiin mahdollisimman moniäänistä tietoa (Vehkalahti 2009, 284–285). On tarkasteltava kriittisesti tutkijan tekemää analyysia, sillä nykypäivän näkökulma voi helposti kohdentua menneisyydestä alistuksen ja sarron suuntaan (Nätkin 1997, 238–239). Vaihtoehtoisuuden tajuaminen on yksi keskeisimmistä historian ymmärtämisen edellytyksistä. Tilan antaminen vaihtoehtoisille tulkinnoille ja moniäänisyydelle tuottaa muutoksen analyysiin ja tulkintaan monta näkökulmaa ja voi osaltaan varmistaa, että tulkinta on eri osapuolten näkökulmista mahdollisimman oikeudenmukainen (Vehkalahti 2009, 284–285, 292).

Artikkelin aineiston ja analyysin moniäänisyys on pyritty takaamaan monipuolisella dokumenttiaineistolla. Toisaalta aineisto on pääosin niin sanottua viranomaisaineistoa ja siten analyysin näkökulma on lastensuojelun viranomaistoimintaan painottunut. Analysoidut dokumenttiaineis-

tot eivät välttämättä kerro siitä, miten suojelevalvontaa ja tukihenkilötoimintaa käytännössä toteutettiin, eivätkä myöskään suojelevalvonnasta tai tukihenkilötoiminnasta sen piirissä olleiden lasten tai heidän vanhempiensa näkökulmista. Lait, asetukset ja lakien valmistelua varten laaditut komiteanmietinnöt nähdään usein ”virallisena tietona” tai ”julkisena totuutena”, jolla pyritään poliittisten ja hallinnollisten toimenpiteiden ohjailuun (Hänninen ym. 2006, 3), mutta niillä ei välttämättä ole vastaavuutta konkreettisten käytäntöjen tai arjen toiminnan kannalta.

Dokumenttiaineistoihin yleisesti liittyvä rajoitus on niihin sisältyvä epäsuora tieto. Asiakirjoissa ei useinkaan kerrota suoraan ilmiöstä, joka on tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. (Peltonen 2006, 76–77.) Toisaalta lastensuojelun viranomaislähteiden kriittisellä luennalla on mahdollista paikantaa sukupolvien välisiin suhteisiin liittyviä ajattelun- ja toimintatapoja sekä niiden edellytyksiä ja mahdollisuuksia (vrt. Vehkalahti 2010, 149). Mona Gleason (2016, 458) tähdentää, että historiantutkijoilta vaaditaan syvää sitoutumista ja kykyä kuvitella ja tulkita maailmaa (aikuisia) vähemmän valtaa omistavien (lasten ja nuorten) näkökulmasta sekä sensitiivisyyttä sen tulkintaan, kuinka lasten ja nuorten prioriteetit ja toiveet ovat saattaneet erota heidän ympärillään olevien aikuisten prioriteeteista.

Artikkelia varten dokumenttiaineistot analysoitiin teoriaohjaavaa teema-analyysiä menetelmänä soveltaen (esim. Braun & Clarke 2006) ja Moilasan (2015) aiempaa analyysiä hyödyntäen. Analyyttisenä työkaluna käytettiin Bourdieun relationaalista käsitteistöä ja Bourdieun ajattelusta ammentavaa relationaalisen lapsuudensosiologian lähestymistapaa. Aineiston analyysi eteni prosessina, jossa analyysin pääteemaksi tarkentui lasten ja aikuisten väliset suhteet eli sukupolvisuhteet suojelevalvonnassa ja tukihenkilötoiminnassa. Aineistosta hahmotettiin teemakohtaisia kokonaisuuksia, jotka koodattiin teoreettisia käsitteitä apuna käyttäen. Pääteema rakentui 6 yläteemasta, jotka ovat 1) suojelevalvonnan/tukihenkilötoiminnan tavoitteet lastensuojelun näkökulmasta, 2) tavoitteet ”hyvän” lapsuuden näkökulmasta, 3) suojelevalvojan/tukihenkilön asema, tehtävät ja velvoitteet suhteessa lapseen, 4) käsitykset ”hyvästä” suojelevalvojan/tukihenkilöstä, 5) lapsen asema, tehtävät ja velvoitteet suhteessa suojelevalvojaan/tukihenkilöön ja 6) suojelevalvonta/tukihenkilötoiminta vuorovaikutussuhteena. Analyysiprosessissa yläteemoja tar-

kasteltiin ja verrattiin toisiinsa paitsi suojeluvalvonnan ja tukihenkilötoiminnan osalta myös niin, että ne olisivat sisäisesti mahdollisimman yhteneväisiä ja muista teemoista selvästi eroavia.

Hitaasta vakiintumisesta valvonnan oikeutuksen kyseenalaistamiseen

Suojeluvalvonta määriteltiin yhdeksi lastensuojelutoimeksi Suomen ensimmäisessä lastensuojelulaisissa, joka astui voimaan vuonna 1937 (Lastensuojelulaki 1936/52).⁸ Lastensuojelulakia on kuvattu rangaistus- ja kontrolliorientoituneeksi säännöstöksi, joka pohjautui rikosoikeudellisen ajattelun soveltamiseen lastensuojelussa (Harrikari 2006, 258). Lastensuojelulain perusteella lastensuojelutoimet voitiin toteuttaa niin, että lapselle tai vanhemmille oli mahdollista taloudellisen avun ohella antaa varoitus, lapsi voitiin sijoittaa tarkoituksenmukaiseen laitokseen, määrätä hänet suojeluvalvontaan tai ottaa lautakunnan huostaan kodin ulkopuolella kasvatettavaksi (Lastensuojelulaki 1936/52, 9 §). Laki mahdollisti sekä ammattihenkilöiden että yksityisten henkilöiden toimimisen suojeluvalvojina, joiden tehtävänä oli ”tarkoin seurata valvonnanalaisen elämänoloja, valvoa ja ohjata hänen käyttäytymistään neuvoin, ohjein ja toimin, auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa sekä pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan” (Lastensuojelulaki 1936/52, 10 §).

Valvojalla oli käytössään valvontakirja, johon hän merkitsi valvottavan ilmoittautumiskäynnit ja tälle annetut määräykset ja ohjeet ja joka tuli näyttää lautakunnalle säännöllisin väliajoin. Kirja oli tarkoitettu etenkin rikoksen, irtolaistapaisten elämän (Irtolaislaki 1936/57) tai juopotelun takia suojeluvalvontaan määrättyjen lasten ja nuorten parissa työkentelyyn. (Lastensuojeluasetus 1936/203, 10 §; Suojeluvalvojan opas 1945, 6–14.) Valvojan konkreettisia tehtäviä olivat muun muassa kou-

8 Suojeluvalvonnan ajatusperusta ja laajahko luonnehdinta sen sisällöstä oli kirjoitettu jo Yhteiskunnan lasten ja nuorisensuojelu -komitean vuonna 1921 valmistuneeseen mietintöön (KM 1921: 15; Harrikari 2004, 35) ja alustavasti jo Suojelukasvatuskomitean vuonna 1905 ilmestyneeseen mietintöön (KM 1905: 9a, 134–135).

lunkäynnin avustaminen ja seuraaminen, työpaikan hankinnassa avustaminen, vapaa-ajan vieton ja harrastusten ohjaaminen. Valvojan tuli myös tarkkailla valvottavan kodin ilmapiiriä ja olosuhteita sekä saada lapsen vanhemmat ymmärtämään valvonnan merkitys. (Suojeluvalvojan opas 1945, 7–9.)

Lain mukaan suojeluvalvontaa voitiin soveltaa kaikissa muissa tapauksissa paitsi silloin, jos ”lapsi, jonka vanhemmat ovat kuolleet tai hänet hylänneet ja joka varattomuuden takia on vaarassa jäädä huoltoon ja kasvatusta vaille” (Lastensuojelulaki 1936/52, 9 §). Laki mahdollisti suojeluvalvonnan käyttämisen sekä ilman omaa syytään riittävää hoitoa ja kasvatusta vaille jääneiden lasten eli ”turvattomien” että ”pahantapaisten” lasten kohdalla. Pahantapaisuudella viitattiin esimerkiksi rikoksiin tai valehteluun, näpistelyyn, varasteluun, kerjäämiseen, kuljeskeluun, laiskuuteen tai epäsiiveellisyteen syyllistymiseen (Harrikari 2004, 135–138). Laissa tarkoitettiin lapsilla alle 16-vuotiaita ja nuorilla henkilöillä 16–17-vuotiaita nuoria. Suojelutoimenpiteet yleensä päättyivät lapsen täyttäessä 16 vuotta, mutta suojeluvalvontaa voitiin jatkaa 18-vuotiaaksi ja poikkeustapauksissa eli jos valvonnan syynä oli lapsen tai nuoren rangaistava teko, tämä kerjäksi tai havaittiin muutoin irtolaiseksi tai jos hänet tavattiin juopuneena, jopa 21-vuotiaaksi asti (Lastensuojelulaki 1936/52, 1 §, 22 §; myös Sulkunen 1964, 223).

Suomen Lastensuojelun ja Nuorisonhuollon Keskusliitto julkaisi vuonna 1945 Suojeluvalvojan oppaan (Suojeluvalvojan opas 1945) ja vuonna 1951 sen päivitetyn version (Suojeluvalvojan opas 1951). Oppaissa valvonta määriteltiin yhteiskunnalliseksi luottamustehtäväksi ja valvojan tuli olla ”yleistä luottamusta ja arvontoa nauttiva” henkilö sekä mahdollisuuksien mukaan asua lähellä valvottavaansa (Suojeluvalvojan opas 1945, 5; Suojeluvalvojan opas 1951, 6). Elämäntapojensa puolesta valvoja toimi esimerkkinä, ja erityisen sopivina valvojan tehtäviin pidettiin opettajia, urheilu- ja valistusseurojen toimihenkilöitä ja lastensuojelujärjestöjen jäseniä. Opettajien asettamista moraalisesti valveutuneeksi esikuvaksi tukee se, että valtiollisissa hallinnollispoliittisissa teksteissä opettaja nähtiin pitkään mallikansalaisena, jonka ominaisuuksia olivat uskollisuus, ahkeruus, nuhteettomuus ja hurskaus. Opettajan tuli elää kaikin tavoin esimerkillisesti, myös varsinaisen viranhoidon ulkopuolella. (Rantala 2010.) Valvojan velvollisuuksiin kuului kasvattajateh-

tävän ohella ilmoitusvelvollisuus lautakunnalle valvottavan tilanteen heikentyessä, ja hänen tuli myös antaa lausunto huostaanottopäätöstä varten, mikäli valvonta ei tuottanut toivottua tulosta. Joskus nähtiin riittäväksi, että valvottavalle tai hänen vanhemmilleen annetaan lautakunnan edessä varoitus ja näin korostetaan valvojan vaikutusvaltaa valvottavaan nähden. Valvojalla oli mahdollisuus käyttää valtaansa valvonnan lopettamiseksi eli esittää lautakunnalle valvonnan päättämistä edellyttäen, että ”valvottavassa on tapahtunut pysyväinen suotuisa muutos” (Suojeluvalvojan opas 1945, 13–14; Suojeluvalvojan opas 1951, 14–15.)

Suojeluvalvojan oppaan toinen, laajennettu ja Helsingin kaupungin lastensuojeluviraston suojelukasvatustoimiston päällikkö Kaarlo Helasvuon⁹ sisällöllisesti tarkistama painos julkaistiin 1950-luvun alussa (Suojeluvalvojan opas 1951). Sisältöä kerrottiin tarkistetun niiden kokemusten pohjalta, joita lastensuojelussa ja nuorisonhuollossa oli saatu. Vaikka sisällöt monin osin yhtenivät suhteessa edelliseen painokseen, tarkistetuissa oppaassa korostettiin vahvemmin valvottavan ja valvojan välisen henkilökohtaisen ja luottamuksellisen suhteen merkitystä, ja sitä, että valvojalta vaaditaan ”erityistä nuorten ymmärtämistä ja kiintymystä tehtävään” (Suojeluvalvojan opas 1951, 6). Aiemmassa versiossa valvonnan onnistuminen oli liitetty valvojaan taitoon muovaila lapsen ja nuoren mieltä, mutta samalla liiallisen virallisuuden, ”saarnojen” ja moitteiden sijasta keskusteluun, jossa kiitettiin ja annettiin lapselle tunnustusta (Suojeluvalvojan opas 1945, 5). Uudessa painoksessa korostettiin, että valvonnan ei tule perustua yksinomaan suullisiin ohjeisiin, käskyihin ja kieltoihin, vaan myös käytännöllisiin toimenpiteisiin, kuten perheen avustamiseen lomakkeiden täyttämässä. Oppaassa ei esitetty esimerkkejä käytännön toiminnasta suoraan valvottavan ja valvojan välillä, mutta valvottavan ja valvojan välisissä keskusteluissa suositeltiin ottamaan esille valvottavaa kiinnostavia asioita tämän ”omalta harrastusalueelta”. Valvontakirjan käyttö nähtiin luottamuksellisen suhteen muodostamisen esteenä, ja ilmoittautumismenettelyn tarkoituksenmukaisuutta kyseenalaistettiin. Valvojalle ilmoittautuminen ja määräysten antaminen nähtiin tarpeellisenä vain poikkeustapauksissa, esimerkiksi silloin, kun val-

9 Helasvuon oli vahva vaikuttaja suomalaisessa nuorisonhuoltoa koskevassa keskustelussa useiden vuosikymmenten ajan ja osoitti aktiivisuutta myös julkaisutoiminnassa (Pekkarinen 2010, 69).

vottavaa oli epäsäännöllisen elämäntavan vuoksi tarpeen kurinpidollisesti oikaista. (Suojelupalvojan opas 1951, 7, 9–10.)

Huoltotilastoa varten valvontatapauksista alettiin kerätä tietoa kunnista vasta vuonna 1954. Vuonna 1955 julkaistun valtakunnallisen tilaston mukaan oli vain 167 turvattomalle lapselle määrätty suojelupalvoja. Suojelukasvatusta tarvitsevien kohdalla vastaava luku oli 456, joskin tilastoraportissa todettiin, etteivät luvut välttämättä vastanneet täysin todellisuutta. Tilaston mukaan valvonta oli kohdistunut pääasiassa rangaistavaan tekoon syyllistyneisiin lapsiin (70 %) ja muita keskeisiä syitä olivat tapaaminen juopuneena (10,4 %), koulunkäynnin laiminlyönti (7 %) ja irtolaisuus (6,8 %). Tilastoidut valvontatapaukset painottuivat sekä turvattomien että suojelukasvatusta tarvitsevien kohdalla kaupunkeihin ja erityisesti Helsinkiin. Suojelukasvatusta tarvitsevien osalta korostuivat lisäksi 16-17-vuotiaat nuoret henkilöt ja yli 18-vuotiaat. (SVT XXI A12, 18.)

Tilastojen valossa suojelupalvonnan vakiintuminen osaksi kunnallista lastensuojelua ja käytännön työtä tapahtui hitaasti. Suojelupalvontaa käytettiin pääasiallisesti suojelukasvatusta tarvitsevien eli ”pahantapaisten” lasten kanssa, mutta jonkin verran myös turvattomien lasten kohdalla. Suojelupalvonnan käyttö kunnissa laajentui selvästi vasta 1960-luvulle tultaessa, sillä vuosien 1954 ja 1965 välisenä aikana käyttö yli nelinkertaistui. Vuonna 1965 määrättiin suojelupalvontaan 382 turvatonta lasta ja 1423 suojelukasvatusta tarvitsevaa lasta. Vuosien 1965 ja 1969 välisenä aikana suojelupalvontaan määräämiset vähenivät yli kolmanneksen valtakunnallisella tasolla, mutta turvattomien lasten osuus kasvoi jonkun verran. Vuonna 1969 suojelupalvontaan määrättiin 423 turvatonta lasta ja 1028 suojelukasvatusta tarvitsevaa lasta. (Moilanen 2015.)

1960-luvun alussa esitettiin sekä kritiikkiä että pyrkimyksiä suojelupalvonnan periaatteiden uudelleen määrittelyyn, mutta valvonnan käyttöä ei sinänsä kyseenalaistettu (esim. Minkkinen 1961; Pitkänen 1963; Sulkunen 1964). Valvottavan ja palvojan välinen henkilökohtainen ja luottamukseen perustuva suhde eli sama teema, mikä oli noussut esiin jo 1951 julkaistussa Suojelupalvojan oppaassa, esitettiin useissa 1960-luvun kirjoituksissa suojelupalvonnan peruseriaatteena. Sosiaalihuollon piiritarkastaja Martti Pitkänen (1963) totesi, että palvojan tehtävänä oli saada valvottava muuttamaan käyttäytymistään niin, että tämän elämä

palaa ”oikeille raiteille”. Pitkäsen mukaan vain henkilökohtainen suhde valvojaan ja molemminpuolinen luottamus mahdollistaa käyttäytymisen muutoksen. Helsingin kaupungin lastensuojeluviraston suojelukasvatus-toimiston huoltotarkastaja Paula Sulkunen (1964, 224) korosti puolestaan valvojan vaitiolovelvollisuutta, jolloin esimerkiksi valvottavaa koskevien tietojen hankkiminen tämän naapureiden puoleen kääntymällä ei ollut suotavaa. Myös helsinkiläinen lastensuojeluviraston huoltotarkastaja Kyllikki Raitasuo (1964, 125–126, 129) painotti, että jokainen ihminen, myös nuori, haluaa ensisijaisesti itse päättää omista asioistaan ja tätä tarvetta valvojan tulisi kunnioittaa ja hyväksyä ja arvostaa nuorta sellaisena kuin hän on. Eri tahoilla esitetyt ajatukset valvonnasta kotikasvatuksen ja -ympäristön tukemisen muotona (Sulkunen 1964), lapsen koko kodin asettamisesta suojeluvalvontaan (SMKK Hvo N:o 6/1965) ja huoltajien tukemisesta valvottavan hoidossa ja kasvatuksessa (KM 1966: A9, 14–17) voi tulkita valvonnan toiminta-ajatuksen laajentamisena koko perheen kanssa työskentelyyn (ks. myös Helasvuo 1966).

1960-luvun loppupuoliskolla yksi kritiikin aihe aikalaiskirjoituksissa oli valvonnan toteuttamisen tapa, joka tosin oli esillä jo Suojeluvalvojan oppaan tarkistetuissa (1951, 10) painoksessa. Pelkkään keskusteluun ja ohjeisiin tai jopa käskyihin ja kieltoihin perustuvaa valvontaa kritisoiitiin ja sen sijaan yhteinen toiminta ja tekeminen esitettiin yhtenä valvonnan toteuttamisen tapana ja luottamuksellisen suhteen muodostumisen ehtona (esim. Kasanen 1966; Charpentier 1968a; myös Sulkunen 1964). Esimerkiksi Tampereen lasten- ja nuorisohuollon esimies Pehr Charpentier kirjoitti Tampereella käynnistetystä kokeilusta, jossa sovellettiin yksilö- ja ryhmätyömenetelmiä nuorten suojeluvalvonnassa. Kokeilussa aktiivisessa roolissa oli Tampereen yliopiston psykologian, sosiaalityön ja nuorisotyön opiskelijoita. (Charpentier 1968a.) Vaikka kokeilu ilmeisesti tuotti tuloksia, se herätti myös epäluottamusta yleisen osaston jäsenten keskuudessa. Kun lisäksi muihin Charpentierin toimiin oltiin tyytymättömiä, hänet erotettiin virastaan. (Kulhia 2011, 184, 223–224.)

Monissa 1960-luvun kirjoituksissa käsiteltiin valvontaa ensisijaisesti nuoriin kohdistuvana toimenpiteenä, mikä saattaa kertoa siitä, että käytännön lastensuojelutyössä nuoret olivat valvonnan pääasiallinen kohderyhmä, vaikka lastensuojelulaki ei alaikärajaa asettanutkaan. Erityisesti 1960-luvun loppupuoliskon kirjoituksissa pyrittiin jäsentämään

sukupolvien välisiä suhteita uudenaikaisella, nuorten tarpeita ja itsemääräämisoikeutta painottavalla tavalla. Sosiaalishteeri Martti Auvinen Pirkanmaalta (1966) esitti, että aikuisten ei tulisi vaatia nuorilta ”vanhentuneiden elämäntapojen mukaista käyttäytymistä ja vanhojen ihanteiden arvostamista”, vaan hyväksyä yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ja tavoitella nuorten ongelmien riittävää ymmärtämistä. Aikuisten tulisi sopeutua nuorten nykyisiin olosuhteisiin eikä päinvastoin. Kotkan lastensuojelujohtaja (myöh. Sosiaalihuollon pääjohtaja) Alli Lahtinen piti sosiaalitarakaajien päivillä vuonna 1966 esitelmän nuorten poikkeavuudesta sivuten esitelmässään suojeluvalvontaa (Poikkeava käyttäytyminen aiheena sosiaalitarakaajien päivillä 1966; Lahtinen 1967). Lahtinen (1967) totesi, että nyky-yhteiskunnassa rajan vetäminen normaalin ja poikkeavan välille oli vaikeaa ja että nuorten ja aikuisten väliset ristiriitatilanteet saattoivat nuorten poikkeavuuden sijasta liittyä aikuisten autoritäärisen vallanhaluun. Pehr Charpentier (1968b) puolestaan arvosteli kristilliseen arvofilosofiaan perustuvaa vanhanaikaista lastensuojelulakia ja sen rankaisukeskeisyyttä kysyen, kuinka aikuiset itse noudattavat normeja, joita vaativat nuorilta.

Tarve koulutettuihin suojeluvalvojiin oli 1960-luvulla esillä useissa kirjoituksissa (esim. Pitkänen 1963; KM 1966: A9; Charpentier 1968a; Lahtinen 1968; Määttänen 1968). Joissakin kirjoituksissa valvonnan nähtiin kuuluvan pelkästään koulutetuille ammattihenkilöille, minkä voi tulkita luottamustoimi- ja maallikkopohjaisesti toteutetun sosiaalihuoltotyön epäsuoraksi kritiikiksi (esim. Pitkänen 1963; Lahtinen 1967; Charpentier 1968a). Sosiaaliministeriön kiertokirjeessä ((SMKK Hvo N:o 6/1965) suojeluvalvoja määriteltiin ystäväksi ja neuvonantajaksi, mutta myös koulutetuksi henkilöksi. Valvojiksi sopivina nähtiin palkatut sosiaalitarakaajat, sillä heidän katsottiin parhaiten voivan toimia lapsen tai nuoren ja hänen perheensä ”neuvonantajina” ja ”ystävänä”. Myös valtion asettama lastensuojelukomitea nosti osamietinnössään vuonna 1966 esiin valvojien saatavuuteen liittyvät ongelmat ja ehdotti toimenpiteitä suojeluvalvojen kouluttamiseksi sekä palkkion suorittamista tehtävän hoitamisesta ja korvausta matka- ja muista kustannuksista. Palkkiosäännöstä tuli komitean mukaan soveltaa sekä vapaaehtoisina että virkatehtävissä toimivien kohdalla. (KM 1966: A9, 15–17; myös Kasanen 1966.)

Hämeenlinnassa kaupungin sosiaalilautakunta järjesti vuonna 1966 suojeluvalvojen koulutuksen, jonka teemoja olivat lasten ja nuorten

rikollisuus, suojeluvalvonnan oikeudellinen perusta sekä valvojan oikeudet ja velvollisuudet, perhekokonaisuuden huomioon ottaminen valvontatyössä, lasten ja nuorten pahantapaisuus ja suojeluvalvontaa seuraavat toimenpiteet lasten ja nuorten huollossa. Kouluttajakaartiin kuului useita sosiaalihuollon ylempää virkahierarkiaa edustavia henkilöitä ja lisäksi poliisin edustaja. (Suojeluvalvojien koulutustilaisuus Hämeenlinnassa 1966.) Kaikki kouluttajat olivat miehiä, mikä saattaa heijastaa miesten suurehkoa osuutta sosiaalihuollon ylemmässä virkahierarkiassa 1960-luvulla (Satka 1994, 315; myös Harjula tässä teoksessa). Myös Jyväskylässä järjestettiin suojeluvalvojien neuvottelutilaisuus, jossa käsiteltiin parinkymmenen osanottajan voimin samaa teemaa kuin Hämeenlinnassa, kun nuorisovalvonnan tarkastaja R. K. Luukkonen esitelmöi aiheesta ”perhekokonaisuus valvontatyössä” (Suojeluvalvojilla neuvottelu Jyväskylässä 1966).

Vuonna 1968 julkaistun valtakunnallisen nuorisotutkimuksen (Dahlin 1968) mukaan suojeluvalvonta edusti 10 prosenttia kunnallisista lastensuojelutoimenpiteistä. Tiedot olivat vuodelta 1965 ja niiden mukaan suojeluvalvonnan käyttö keskittyi pitkälti kaupunkeihin ja kauppaloihin. Suurissa kaupungeissa kaksi kolmesta valvojasta oli sosiaalityöntekijä, mutta esimerkiksi alle 6000 asukkaan kunnissa suojeluvalvojan tehtävässä oli useimmin poliisi ja myös maanviljelijöitä ja opettajia käytettiin valvojina usein. Suojeluvalvojina toimivista miehistä sosiaalityöntekijöitä oli 13 % ja naisista 44 %. (Dahlin 1968; myös Määttänen 1968; KM 1972: B135, 9-10.) Tutkimuksessa kansakoulunopettajien toimimista valvojina kritisoitiin, koska heidät koettiin moralisoivaksi ja poikkeavuuden suhteen hyvinkin suvaitsemattomaksi ryhmäksi (Dahlin 1968, 46-48).

1960-luvun viimeisinä vuosina sosiaalihuoltoon ja sen osana lastensuojelutyöhön suunnatun voimakkaan kritiikin¹⁰ myötä suojeluvalvon-

10 Vuoden 1936 lastensuojelulakia kritisoitiin ja sen puutteita nostettiin tosin esille jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Margit Törnudd (1951, 5) totesi esimerkiksi 1950-luvun alussa, että ”laki ottaa hyvin vähän huomioon lasta itsenäisenä yksilönä omine vapauden ja turvallisuuden oikeuksineen”. Ebba Kartama (1953) puolestaan painotti sosiaalilautakuntiin kohdistuvia vaatimuksia: asioiden perinpohjaista valmistelua, hienotunteisuutta, harkintaa ja riittävää kokonaisnäkemystä, ja Lauri Tarvainen (1957) vaati lapselle ”sananaltaa huolto-prosessissa”.

nan oikeutus kyseenalaistettiin kokonaan. Laitoshuolto oli voimakkaan kritiikin kohteena, ja lastensuojelussa kritiikki painottui niin sanotun Pakkoauttajat-keskustelun myötä erityisesti koulukoteihin. (Siren 1967; Eriksson 1967.) Ajan yhteiskuntapoliittiseksi tavoitteeksi asetettiin luokasta ja asuinpaikasta riippumaton tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus. Tämä merkitsi sosiaalisten ongelmien uudelleen määrittelyä; järjestyshäiriöiden ja moraalittomuuden sijaan pääongelmaksi nostettiin alioikeutettujen ihmisryhmien, kuten lasten ja nuorten, asema. (Satka 1994, 326; Satka ym. 2002.) Valtio asetti sosiaalihuollon uudistustehtävän sosiaalihuollon periaatekomitealle, joka linjasi vuonna 1968 ilmestyneessä mietinnössään modernin ja monipuolisen sosiaalipalvelujärjestelmän periaatteet. Uudistuksessa sosiaalihuollon periaatteiksi määriteltiin asiakkaan valinnanvapaus, normaalisuus, palveluhenkisyys, luottamuksellisuus ja ennaltaehkäisy. (KM 1968: B86; KM 1971: A25; myös KM 1973: 86.) Sosiaalihuollosta haluttiin tehdä sosiaalipalvelua, jonka osaksi holhous ja tahdonvastaiset toimenpiteet eivät sopineet (Rauhala 1996, 81–82; ks. myös Harjula tässä teoksessa). Valtion asettaman suojelukasvatustoimikunnan mukaan suojeluvalvontaa voitiin pitää tahdonvastaisena toimenpiteenä, josta tuli luopua välittömästi ja korvata se tukihenkilötoiminnalla. (KM 1972: B135, 96–103, liite 5; Hailuoto 1972, 211; Harrikari 2008, 108–109.)

Suojeluvalvontaa Jyväskylässä 1960-luvun alusta 1970-luvun alkuun

Jyväskylässä väestönkehitys oli 1960- ja 70-luvuilla voimakasta: kun vuonna 1960 asukkaita kaupungissa oli 39 636, niin vuonna 1970 määrä oli 57 297 (Suomen tilastollinen vuosikirja 1971, 9). 1960-luvun aikana koulutuksen merkitys vahvistui kaupungin sosiaalihuollossa, sillä tuolloin palkattiin ensimmäiset sosiaalityöhön koulutetut työntekijät (Kihlman 1990, 13–14; Karjalainen 1990, 9). Lastensuojeluasiat käsiteltiin vuosien 1952–76 välisenä aikana kaupungin sosiaalilautakunnan alaisessa yleisessä osastossa ja vuodesta 1977 vuoteen 1988 asti lautakunnan alaisessa lastensuojelijaostossa (Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin 1990).

Vuonna 1937 voimaan astuneen lastensuojelulain mukainen määrittely valvonnasta tehtiin jo vuonna 1936 kaupunginkanslian julkaisemassa huolto-ohjesäännössä. Ohjesäännön mukaan suojeluvalvojan tuli esimerkiksi

”hankkia tarvittavia tietoja valvottavastaan tämän vanhemmilta, opettajilta ja muilta lasta tuntevilta henkilöiltä”, ”olla läheisissä neuvotteluissa edellämainittujen henkilöiden kanssa sekä neuvoin ja ohjein tukea lapsen huoltajia” ja ”vuosineljänneksittäin selostaa lastensuojeluosastolle suojeluvalvontatuloksia” (Jyväskylän kaupungin huolto-ohjesääntö 1936, N:o 10, sisällys 26, 38 §)

Kaupungin ohjesäännöissä suojeluvalvonnan määrittelyä ei päivitetty 1950- ja 60-lukujen aikana, vaan se säilyi ennallaan valvonnasta luopumiseen eli vuoteen 1972 asti. Sosiaalilautakunnan toimintakertomusten mukaan Jyväskylässä valvontaan määrättyjen lasten ja nuorten määrä oli melko vähäinen, esimerkiksi 1950-luvulla alle 10 henkilöä per vuosi. Määrällisesti eniten lapsia ja nuoria (18) valvontaan määrättiin vuonna 1966, kun taas vuonna 1969 valvontaan määrättyjä oli enää 7 henkilöä. (Kertomukset Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta v. 1952–1970.) Pöytäkirja-aineiston perusteella suojeluvalvontaan määrättiin useimmiten lastensuojelulain 8. pykälän perusteella eli pahan tapaiseksi katsottuja lapsia (Lastensuojelulaki 1936/52, 8 §). Valvontaan määräämisen syitä olivat esimerkiksi rangaistavaan tekoon, kuten näpistyksiin, varkauksiin tai vahingontekoihin, syyllistyminen; koulunkäynnin ja oppivelvollisuuden laiminlyönti; päihteiden käyttö ja juopumuspidätykset sekä irtolaismainen elämäntapa, mikä oli erityisesti tyttöjen kohdalla usein suojeluvalvonnan käynnistämisen perusteena. (YOK 1958–1972.) Pöytäkirja-aineiston perusteella vaikuttaa, että Jyväskylässä valvontaa käytettiin melko harvoin turvattomien lasten kohdalla etenkin 1960-luvun alkupuoliskolla. Suojelukasvatusta tarvitsevien kohdalla sitä käytettiin rangaistuskeskeisesti eli valvonta oli seurausta lapsen tai nuoren pahantapaisuudesta, vaikka esimerkiksi vuoden 1951 Suojeluvalvojan opas painotti, että kurinpidollisessa mielessä valvontaa tuli käyttää vain poikkeustapauksissa ja tilapäisesti. Toisaalta on mahdollista, että valvojen heikon saatavuuden vuoksi kohderyhmäksi valikoitui vain suojelukasvatusta tarvitsevat.

Erityisesti tyttöjä määrättiin suojeluvalvontaan 1960-luvulla irtolaismaisen elämäntavan ja sopimattomaksi katsotun seksuaalisen käyttäytymisen perusteella. Alaikäisten tyttöjen seksuaalisuus oli tuohon aikaan tabu, johon puututtiin sosiaalilautakunnan toimesta usein viipymättä (Nissi 1966; Taipale & Taipale 1967; Pulma 1987, 219). Seuraavassa aineisto-otteessa on kuvaus 14-vuotiaan Pirkon tapauksen käsittelystä sosiaalilautakunnan yleisen osaston kokouksessa. Pirkon määräämistä suojeluvalvontaan, ja poikkeuksellisesti vielä miespuolisen henkilön valvontaan, perustellaan huonon esimerkin antamisella muille saman ikäryhmän tytöille:

”...sukupuolisuhteissa ollut useamman pojan kanssa viime syksystä lähtien. (---) Opettajan lausunnon mukaan Pirkko erittäin kylmä, valehteleva ja tunteeton. Sulkeutunut opettajiin nähden, mutta toveripiirissä suosittu monien kokemusten ansiosta. Luvuissa osoittautunut keskinkertaiseksi oppilaaksi. Opettajan lausunnon mukaan syytä lienee kodissa ja erikoisesti isän asennoitumisessa. Pirkon vaikutus hyvin voimakas toisiin kansalaiskoulun tyttöihin minkä takia tuskin voidaan pitää jatkuvasti koulussa.” (YOK 8.3.1966, 191 §)

Suojeluvalvonta ei voinut päättyä lapsen, nuoren tai huoltajan aloitteesta, vaikka ei ollut tavatonta, että lapsi tai nuori kieltäytyi tapaamasta valvojaansa (esim. YOK 12.10.1960, 376 §; YOK 12.3.1963, 150 §; YOK 15.12.1964, 776 §). Valvonnan aikana tapahtuneet rikkomukset johtivat usein lautakunnan antamaan ”koulukotivaroitukseen” (esim. YOK 14.6.1960, 202 §; YOK 12.6.1962, 319§; YOK 23.11.1965, 339 §) ja mikäli suojeluvalvonta ei tuottanut toivottua tulosta, saattoi seurauksena todella olla lapsen tai nuoren sijoitus koulukotiin (esim. YOK 19.1.1960, 5 §; YOK 12.10.1960, 378 §). Virallisaineistoissa suojeluvalvonta luokiteltiin ehkäiseväksi toimenpiteeksi (esim. SVT XXI A12, 18) mutta voi kysyä, mihin ehkäiseminen kohdistui, jos valvonnasta seuraava toimenpide oli koulukotisijoitus.

Valvojan antamalla lausunnolla oli merkitystä siihen, päätyikö sosiaalilautakunta koulukotisijoitukseen vai annettiinko lapselle tai nuorelle vielä mahdollisuus parantaa tapansa (esim. YOK 12.4.1960, 118 §; YOK 17.12.1963, 762 §). Valvojalla oli siten lapsen tai nuoren tulevaisuuden

suunnan kannalta paljon valtaa. Toisaalta valvoja saattoi tehdä sosiaalilautakunnalle esityksen valvonnan lopettamisesta arvioidessaan lapsen tai nuoren tilanteen suotuisaksi (esim. YOK 14.12.1965, 811 §; YOK 13.2.1968, 91§). Seuraavassa aineisto-otteesta on kuvaus miespuolisen valvojan lautakunnalle tekemästä esityksestä valvonnan lopettamisesta oppivelvollisuuden laiminlyönnin vuoksi valvontaan määrätyn 16-vuotiaan Riston kohdalla:

”Suojeluvalvoja ollut sosiaalitoimistossa ja ilmoittanut, että Ristolla oppivelvollisuuden mukainen koulunkäynti on nyt suoritettu ja on työssä (työpaikan nimi). Ostanut mm. mopon eikä mitään kielteistä ole ilmennyt. Valvojan mielestä ei tarvitse enää valvontaa ja kotiväki toivoo myös sen lopettamista”. (YOK 14.9.1965, 530 §)

Pöytäkirja-aineiston avulla ei ole mahdollista kuvata laajasti 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa suojeluvalvojina toimineiden ammatti-, koulutus- tai muita taustoja, mutta aineiston pohjalta voi todeta, että valvojina oli 1) maallikkopohjalta toimivia sosiaalilautakunnan jäseniä tai muissa kaupungin luottamustoimissa olevia henkilöitä, 2) lähialoilla toimivia ammattihenkilöitä (esim. opettajat, terveysisaret, lastenseimen johtajat ja diakonit) ja 3) virkatyönään valvontaa suorittavia huollontarkkaajia tai lasten- ja nuorisohuollon tarkkaajia, joiden osuus valvojista oli kuitenkin melko pieni (vrt. Dahlin 1968). Lähialojen ammattiryhmistä korostuivat opettajat, kuten Suojeluvalvojan oppaissa (1945; 1951) suositeltiin. (YOK 1958–1972.) Jyväskylän kunnallispolitiikkaa hallitsivat 1960-luvulla sosiaalidemokraatit (Kaakkuriniemi 1997, 28–30), ja usea luottamustehtävissä toimineista valvojista kuului SDP:hen tai SKDL:än. Valvojina toimi määrällisesti jonkin verran enemmän miehiä kuin naisia ja myös valvontaan määrätystä lapsista enemmistö oli poikia. Lähes aina valvoja edusti samaa sukupuolta valvottavansa kanssa. (YOK 1958–1972.) Ilmeisesti suojeluvalvojille maksettiin tehtävästään ainakin 1970-luvun alussa pientä palkkiota (SLK 21.6.1972, 254 §).

Suojeluvalvonta oli käytössä Jyväskylässä noin kolmenkymmenen vuoden ajan eli siitä luovuttiin siirryttäessä vuonna 1973 tukihenkilötoimintaan (Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin 1990, 62). Sosiaalilautakunnan alaisen yleisön osaston ja sitä seuranneen lastensuojelujaoston

pöytäkirjojen mukaan uusia valvontoja ei vuoden 1972 jälkeen määrätty, mutta vuonna 1973 meneillään olleita valvontoja ei myöskään muutettu tukihenkilötoiminnaksi, vaan ne jatkuivat valvontoina. (YOK 1972–1976; LSJ 1977–1988.) Vuosina 1971 ja 1972 suojeluvalvontoja käynnistettiin vuositasolla vain 1–2 nuoren kanssa ja vuoden 1973 toimintakertomuksessa mainittiin enää tukihenkilötoimintaan ”määrätyt” 8 lasta tai nuorta. (Kertomukset Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta v. 1971–1973.)

Sosiaalihuollon uusien periaatteiden lähettiläs – tukihenkilö

Tukihenkilötoimintaa kokeiltiin Sosiaalihallituksen tuella ensimmäistä kertaa vuonna 1970 Kotkassa, ja kokeilu oli pohjana valtion asettaman suojelukasvatustoimikunnan vuonna 1972 antamille suosituksille (KM 1972: B135, 98, liite 5; Helasvuo 1974, 101–102). Toimikunnan mietinnössä tukihenkilötoiminta määriteltiin erityisesti sosiaalisesti sopeuttamattomille nuorille suunnattuna työmuotona ja organisatorisesti osaksi suojelukasvatusta (KM 1972: B 135). Tukihenkilötoiminnan ja suojeluvalvonnan välistä eroa korostettiin ja nähtiin, että suojeluvalvonnassa oli kyse kriminaalipolitiikkaan kuuluvasta toimenpiteestä, ei lastensuojelusta. Mietinnön mukaan tukihenkilön tulisi olla ”oman yhteisön jäsen ja tätä kautta vaikuttaa yhteisön kiinnostukseen nuorten elämästä” (KM 1972: B 135, 98–99). Omaksi yhteisöksi ei ensisijaisesti määritelty lähi-suhteita, kotia tai sukua, vaan laajemmin se sosiaaliluokka, johon tuettava kuuluu. Luokkakäsymyksen esiin nostaminen on kiinnostavaa, vaikka siihen ei kiinnitetty huomiota muissa aikalaisdokumenteissa. Siinä voi kenties lukea ajan yhteiskuntapoliittisen hengen lisäksi vastausta kritiikkiin, jota oli esitetty esimerkiksi kansakoulunopettajien toteuttaman valvonnan moralisoivaan luonteeseen liittyen (ks. edellä).

Luottamus ja luottamuksellinen suhde lapsen ja tukihenkilön välillä oli tärkeä teema, jota 1970-luvulla käsiteltiin monissa aikaisteksteissä (esim. KM 1972: B 135, 98; Helasvuo 1974; Hiltunen 1974; Saloranta 1974). Aihetta oli sivuttu suojeluvalvonnan yhteydessä 1960- ja 1950-luvuilla, mutta 1970-luvulla koko sosiaalihuollon uudeksi periaatteeksi määriteltiin ”luottamuksellisen huoltosuhteen syntyminen” ja

”yksinomaan tukeminen” kontrollin ja valvonnan sijaan (KM 1973: 86, 56, 96–97). Helsingin kaupungin lastensuojeluviraston suojelukasvatus-toimiston päällikkö Kaarlo Helasvuo (1974) kuvasi tukisuhdetta, jonka lähtökohtina olivat luottamus, vuorovaikutus ja vapaaehtoisuus sekä nuorten toivomukset ja todelliset tarpeet, eivätkä ne ongelmat, jotka lainsäätäjää oletti yhteiskunnassa ilmenevän. Helasvuo (emt., 100) tähdensi eroa suojeluvalvonnan ja tukihenkilötoiminnan välillä todeten, että ”tukihenkilöllä ei ole mitään hallinnollista valtaa asiakkaaseensa nähden, nuorelle ei tule mitään uusia säädettyjä velvollisuuksia tai oikeuksia eikä sosiaalitoimistolle tai lautakunnalle mitään valtuuksia asiakkaan suhteen”.

Jyväskyläläisen sosiaalityöntekijän, itsekin tukihenkilönä toimineen Marja Hiltusen (1974) mukaan tukihenkilön tuli olla ”luottamushenkilö ja tasaveroinen keskustelukumppani”, ei valvoja eikä neuvoja. Hiltunen toi esiin uuden käsityksen nuoren toimijuudesta todetessaan, että parhaimmillaan tukisuhde saattaa syventyä vastavuoroiseksi ystävyudeksi, jossa oppijoina ovat molemmat osapuolet. Kun suojeluvalvojan meriitteiksi olivat riittäneet hyvä maine ja yleisen arvostuksen nauttiminen, tukihenkilöiltä edellytettiin nuorta ymmärtävää ja nuoren elämään eläytymiseen kykenevää persoonallisuutta (Helasvuo 1974; Saloranta 1974; Hiltunen 1974). Pohjolan poikakodin sosiaalikirjuri Aune Saloranta (1974, 349) puolestaan painotti, että tukihenkilötoiminnan taustalla oli tieto siitä, että ”kehitysiässä oleva lapsi tarvitsee ainakin yhden ehjän ja turvallisuutta tuottavan ihmissuhteen, joka perustuu henkilökohtaiseen tuntemiseen ja keskinäiseen luottamukseen”. Tukihenkilön tärkeä tehtävä oli antaa malli luottamuksellisesta vuorovaikutussuhteesta. Saloranta toi kirjoituksessaan esiin kuntien sosiaalitoimen piirissä esitetyn kritiikin tukihenkilötoiminnan tarpeellisuudesta, mutta pehmensi kritiikkiä todeten, että kyse ei ollut uuden organisaation luomisesta, vaan suojeluvalvontajärjestelmän tehostamisesta ja laajentamisesta.

Ammattilaisille suunnatuissa julkaisuissa tukihenkilötoimintaa kuvattiin suojeluvalvonnan perinteestä syntyneenä työmuotona, joka tuli käsittää osaksi avohuollon tukipalveluita lapselle, nuorelle ja myös hänen perheelleen (esim. Helasvuo 1974; Hiltunen 1974; Saloranta 1974). Yksi tukihenkilötoiminnan yhteydessä korostunut teema olikin koko perheen tukeminen (esim. KM 1972: B135, liite 5; KM 1973: 86; SHYK B52/1974/lv; Saloranta 1974; Hiltunen 1974). Sosiaalihuollon periaa-

tekomitean mietinnössä vuonna 1973 argumentoitiin lastensuojelulain uudistamisen puolesta, esitettiin vanhaan tapaan organisoidusta suojelukasvatuksesta luopumista ja korostettiin ”perhekokonaisuuksien säilymistä ja sisäistä eheyttä edistäviä toimia” (KM 1973: 86, 22–23, 96–97). Komitea näki alaikäisten perusoikeudet ongelmallisina, koska alaikäinen voi kohdata vanhempiensa taholta pakkotoimenpiteiksi luonnehdittavaa vallankäyttöä, mutta toisaalta perheen elämään ei tulisi liiaksi puuttua niin, että aiheutetaan perheiden hajoamista. Komitea määritteli alaikäisten sosiaalihuollon erityisperiaatteiksi perhekeskeisyyden, jatkuvien ihmissuhteiden korostamisen ja pyrkimyksen itsenäistymisen edistämiseen. Lisäksi korostettiin vapaaehtoisuutta ja perheen ja lapsen tai nuoren omatoimisuuden edistämisen periaatetta sekä perhesuhteisiin liittyvien ongelmien ennaltaehkäisyyn suunnattuja toimia. (emt., 23, 26.)

Aikalaiskeskusteluissa oli esillä tukihenkilötoiminnan toteuttamisen tapa, josta oli käyty kriittistä keskustelua jo suojeluvallan yhteydessä 1960-luvulla. Nyt painotettiin, että keskustelun ja henkisen tuen ohella tukihenkilön tehtäviin kuuluivat lapsen tai nuoren ja tämän perheen käytännöllis-konkreettinen tukeminen ja yhteinen toiminta (Saloranta 1974; Hiltunen 1974; SHYK A3/1978/pe). Sosiaalikirjuri Salorannan (1974) mukaan käytännöllis-konkreettinen tuki saattoi merkitä esimerkiksi kontaktihenkilönä toimimista suhteessa viranomaisiin ja opettajiin sekä koulunkäyntivaikeuksissa, asioinnissa tai rahankäytössä auttamista (Saloranta 1974, 349–351). Sosiaalityöntekijä Hiltunen (1974, 304) näki neuvontaa ja keskusteluita parempana lähestymistapana lapsen tai nuoren ja tukihenkilön yhteisen toiminnan, esimerkiksi yhdessä läksyjen lukemisen.

Suojeluvallan kouluttaminen ja valvojatyön korvaaminen palkkiolla oli ollut esillä jo 1960-luvulla, mutta tukihenkilötoiminnan kohdalla aihe nousi vielä näkyvämmiin esiin. Tukihenkilöiden kouluttamista, palkkion¹¹ suorittamista ja tukihenkilötyön ammatillista ohjausta pidettiin välttämättöminä ja sitä vaadittiin myös valtion taholta (esim. KM 1972: B 135, 102, liite 5; Saloranta 1974; SHYK B52/1974/lv; SHYK

11 Tukihenkilöiden palkkion suuruudeksi ehdotettiin 100–200 mk/kk. Suojeluvallan kouluttajillekin oli ainakin joillakin paikkakunnilla maksettu pientä palkkiota, mutta palkkion määrä oli ollut vain 10–15 mk /kk (Helasvuo 1974, 101; myös SLK 21.6.1972, 254 §).

A3/1978/pe). Sosiaalihuollon vuonna 1974 kunnille lähettämässä yleiskirjeessä korostettiin, että vapaaehtoisen tukihenkilön tarpeen arviointi kuului ammatilliselle sosiaalityöntekijälle ja tukihenkilöitä tuli myös ammatillisesti ohjata ja kouluttaa tehtävässään (SHYK B52/1974/lv). Lastensuojelun Keskusliitto (1977, 38) suositteli, että tukihenkilötoimintaa tulisi toteuttaa vain sellaisissa kunnissa, joissa ”sosiaalitoiminta on asianmukaisesti hoidettua ja sosiaalityöntekijöitä jo ennestään tukihenkilöitä ohjaamaan”. Tukihenkilöiltä ei edellytetty ammattitaitoa, vaan oletettiin, että toiminnan perusta on yksityisten kansalaisten toteuttamassa maallikkotyössä (esim. Helasvuo 1974; Saloranta 1974, 348).

Vuonna 1974 tukihenkilötoimintaa oli tietävästi ainakin Kotkassa, Espoossa, Helsingissä, Hyvinkäällä, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Jyväskylässä, Jämsässä, Kajaanissa, Karhulassa, Keravalla, Kouvolassa, Lahdessa, Oulussa, Porissa, Sippolassa, Tampereella ja Vantaalla (Helasvuo 1974, 102). Vaikka valtion toimesta kuntia painostettiin suojelevalvonnan lakkauttamiseen ja tukihenkilötoiminnan laajentamiseen avohuollon ja tukihenkilötoiminnan kehittämiseen tarkoitettulla valtionavustuksella, esiteltiin suojelevalvonta vuonna 1976 Lastensuojelun Keskusliiton julkaisussa yhä yhtenä keskeisimpänä avohuollon toimenpiteenä (Lastensuojelutyö Suomessa 1976, 53). Lastensuojelutilaston mukaan suojelevalvonnassa olevien lasten määrä oli vuonna 1976 yli kymmenkertainen tukihenkilötoiminnassa olevien määrään verrattuna (Moilanen 2015, 88). Toisaalta Sosiaalihuollon keräämien tietojen pohjalta tukihenkilötoiminnan käyttö näyttöä laajempaan, sillä vuonna 1978 Sosiaalihuollon raportoi 93 kunnan hakeneen valtionavustusta 743 lapsen tai nuoren tukihenkilötoimintaan, kun valtakunnalliseen tilastoon lapsia ja nuoria oli merkitty yli puolet vähemmän eli 345 (SHYK B 35/1979/pe, 4; myös Moilanen 2015, 87). Todennäköisesti kunnissa toimittiin vaihtelevin käytännöin, myös tilastoinnin osalta, ja suojelevalvonnasta luopuminen tapahtui viiveellä. Tukihenkilötoiminnan hitaan vakiintumisen taustalla saattoi olla se, että valtionavustukset kuntien lastensuojelun avohuollon kehittämiseen päättyivät vuoteen 1981 (SHYK 1969–1985) ja valtiolta saatu tuki oli toiminnan juurruttamisen kannalta riittämätön. Toisaalta vanha lastensuojelulaki oli voimassa aina vuoteen 1983 asti ja suojelevalvonnan käyttäminen oli siten ”laillista”, joskaan ei valtion komiteoiden taholta suositeltua. Vielä vuonna 1983 suojelevalvonnassa

olevia lapsia ja nuoria oli peräti 1264 ja tukihenkilötoiminnassa olevia vain 410 (SVT XXI B25, 64).

Tukihenkilötoiminnan alkuvaiheet Jyväskylässä

Jyväskylässä tukihenkilötoiminta sai alkunsa kaupungin lasten- ja nuorisohuoltotyössä toimivien työntekijöiden aloitteesta, kun ryhmä työntekijöitä lähetti kesäkuussa 1972 eli puoli vuotta ennen valtion suojelukasvatustoimikunnan mietinnön (KM 1972: B135) ilmestymistä Kotkan kokeiluun viitaten sosiaalilautakunnalle ehdotuksen suojeluvonnasta luopumisesta ja ”tukihenkilötoimintajärjestelmän” luomisesta (SLK 21.6.1972, 254 §). Sosiaalilautakunnassa tehtiin päätös suojeluvonnasta lakkauttamisesta ja tukihenkilötoiminnan aloittamisesta vuonna 1973 (SLK 21.6.1972, 254 §; YOK 29.8.1973: 325 §).

Työntekijöiden aloitteesta todettiin, että ”pelkkä valvonta ilman mahdollisimman tehokasta henkilökohtaista auttamista ja ohjausta on turhaa”. Tukihenkilö-termiä kuvattiin suojeluvolvojalle rinnasteisena, ja suurimpina eroina pidettiin myönteisempää nimitystä ja siksi parempia mahdollisuuksia perheiden tukemiseen (SLK 21.6.1972, 254 §). Sosiaalilautakunnan toimintakertomuksessa tukihenkilötoiminnan kohderyhmäksi kuvattiin pääasiassa suojelukasvatusta tarvitsevat lapset ja nuoret sekä heidän perheensä (Kertomus Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta v. 1973, 10). Tukihenkilötoimintaan ei Jyväskylässä ollut 1970-luvulla varsinaista ohjeistusta, eikä sosiaaliohje- tai johtosäännöissäkään määritelty toiminnan sisältöä tai tukihenkilön tehtäviä. Olenaisena pidettiin kuitenkin kansallisten suositusten mukaisesti tukihenkilöiden koulutusta, ja ensimmäisenä toimintavuonna 1973 raportoitiin koulutetun yhteensä 25 tukihenkilöä (SLK 29.8.1973, 325 §). Kouluttajina toimi psykologeja, koulukuraattori, nuorisosihteeri ja diakoni, ja koulutuksen aiheet sivusivat muun muassa sosiaalilainsäädäntöä, koulun oppilashuoltoa, päihteitä, nuorten mielenterveyskysymyksiä ja käyttäytymisongelmia sekä harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Koulutuksen jälkeen tukihenkilöistä muodostettiin 4–5 henkilön ryhmät, jotka kokoontuvat kuukausittain sosiaalitoimistoon lastenhuollontarkkaajan ja nuorisohuoltajan pitämään ”työnohjaukseen”. (SLK 21.6.1973, 261 §.)

Pöytäkirja-aineiston perusteella tukihenkilötoiminnan aloittamisen syyt ja perustelut olivat samankaltaisia kuin suojeluvalvonnassakin; niitä olivat rangaistavat teot, kuten näpistykset, varkaudet ja vahingonteot; koulunkäynnin laiminlyönti, josta ryhdyttiin 1970-luvulla puhumaan koulupinnauksena; päihteiden käyttö ja juopumuspidätykset sekä erityisesti tytöillä irtolaismainen elämäntapa ja sopimattomaksi katsottu seksuaalinen käyttäytyminen. (YOK 1973–1976.) Esillä oli myös tapauksia, jossa tukihenkilön odotettiin toimivan eräänlaisena välittäjänä tai sovitelijana nuoren ja tämän vanhempien välisessä tulehtuneessa tilanteessa (esim. YOK 9.3.1973, 207 §, asia 47; YOK 9.11.1973, 812 §, asia 10). Seuraavassa aineisto-otteesta kerrotaan 15-vuotiaan Satun tilanteesta, jossa hänelle päädyttiin asettamaan tukihenkilö:

”Satu on hyvin paljon menossa iltaisin eivätkä vanhempien puheet ja toivomukset häneen vaikuta. On hyvin paljon toveripiirini vietävissä. Äiti tuntee olevansa jo vanha eikä jaksavansa enää ymmärtää nykynuoria.” (YOK 9.3.1973, 207 §, asia 47.)

Tukihenkilön apua tarjottiin usein lapsen tai nuoren kouluvaikeuksiin tai koulupoissaoloihin liittyen (esim. YOK 9.3.1973, 208 §; YOK 11.12.1973, 934 §; YOK 8.1.1974, 66 §; YOK 13.8.1974, 640 §). Sosiaalitoimen ohella myös koulutoimi ja sen alainen oppilashuoltotoimisto järjesti tukihenkilötoimintaa 1970-luvun loppupuoliskolla. Oppilashuoltotoimiston kautta toimi vuosittain 5–7 tukihenkilöä koulunkäyntivaikeuksissa olleiden oppilaiden tukena. (Kertomukset Jyväskylän kaupungin kunnallishallinnosta 1976-1979.) Koulunkäyntiin haluttiin panostaa mahdollisesti siksi, että 1970-luvulla pelkän kansakoulun käyneet ja tämän jälkeen suoraan työelämään siirtyneet alkoivat edustaa marginaalia ja heidän asemansa työmarkkinoilla heikkeni aiempaan verrattuna (Selin 2018, 123–124).

Erityisesti 1970-luvun jälkipuoliskolla vanhempien, usein yksinhuoltajaäitien, mutta joissakin tapauksissa myös yksinhuoltajaisien jaksamisen tukeminen alkoi ilmentyä useammin tukihenkilötoiminnan aloittamisen perusteluksi (esim. YOK 9.11.1976, 934 §; LSJ 8.11.1977, 318 §). Suhteessa lapseen tai nuoreen tukihenkilö saattoi määrittäytyä eräänlaisena isä- tai äitihahmona, mikä ilmaistiin pöytäkirja-aineistossa paikoin

eksplisiittisesti, paikoin epäsuorasti. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvataan 11-vuotiaan Tepon tilannetta. Tepolle asetettiin tukihenkilö, koska vanhemmat olivat asumuserossa ja äidillä ”oli vaikeuksia” suhteessa poikaansa:

”Äidillä on ollut Tepon suhteen vaikeuksia ja tilannetta pyrittiin autamaan tukihenkilön avulla. Jonkin verran tukihenkilöstä oli apua, mutta perussyitä ei kuitenkaan pystytty poistamaan. Isä palasi toukokuussa (paikan nimi), mutta hänellä ei ollut riittävän suurta asuntoa, jotta olisi voinut ottaa pojan luokseen, joka nähtiin parhaaksi ratkaisuksi. Isä on kuitenkin nyt saanut asunnon ja Teppo on siirtynyt isän luo.” (LSJ 14.9.1977, 277 §)

Tukihenkilötoiminnan vapaaehtoisuutta oli painotettu valtion komiteamietinnöissä ja muissa aikalaiskirjoituksissa. Myös pöytäkirja-aineistossa raportoitiin kuvauksia lapsen tai nuoren mielipiteen selvittämisestä tukihenkilötoiminnan aloittamiseen liittyen (esim. YOK 9.3.1973, 208 §; YOK 12.11.1974, 863 §). Vaikka pöytäkirja-aineiston perusteella muutos suhteessa aiempaan eli suojeluvlontaan näyttää merkittävältä, ei voida sanoa, oliko lapselle tai nuorelle tarjottu vaikuttamisen mahdollisuus aito ja todellinen. Periaatteen tasolla lapsella tai nuorella oli kuitenkin oikeus kieltäytyä tukihenkilötoiminnasta ilman sanktiota, mikä ei ollut mahdollista suojeluvlontassa.

Pöytäkirja-aineiston mukaan 1970-luvulla Jyväskylässä toimineista tukihenkilöistä valtaosa työskenteli tai opiskeli sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalla tai oli alalle ammatillisesti koulutettu. Tukihenkilöinä toimi esimerkiksi psykologeja, lastentarhaopettajia, opettajia, sairaanhoitajia, sosiaalityöntekijöitä, nuorisotyöntekijöitä tai diakoneja. Tukihenkilöitä rekrytoitiin joskus myös lapsen tai nuoren olemassa olevista verkostoista, useimmiten naapureista tai ammattilaisista, jotka olivat aiemmin työskennelleet lapsen kanssa esimerkiksi sairaalajaksolla tai oppilaskotisijoituksen aikana. (YOK 1973–1976; LSJ 1977–1989; SLKVK 1973–1989; myös Moilanen 2015, 96–97.) Vaikka aikalaiskirjoituksissa tukihenkilötoiminta määritettiin maallikkojen toteuttamaksi vapaaehtoistyöksi, pöytäkirja-aineiston perusteella ilman koulutus- tai ammattitaytausta toimivia tukihenkilöitä oli vain muutamia (ks. myös Hiltunen 1974). Lisäksi

tukihenkilöinä toimi monia korkeakouluopiskelijoita, luultavasti iältään nuoria.

Pohdinta

Lasten ja aikuisten välisiä suhteita eli sukupolvisuhteita määriteltiin radikaalisti uudelleen siirryttäessä suojeluvalvonnasta tukihenkilötoimintaan 1960- ja 70-lukujen taitteessa. Suojeluvalvonnan taustalla eli vanhan valistus- ja kansallisuusaatteen tapainen ajatus ”kunnan kansalaiseksi kasvattamisesta” (Ollila 1994; Vehkalahti 2009; myös Moilanen 2015), jolloin valvonnan alla oli ensisijaisesti yhteiskunnallisten normien noudattaminen ja sen myötä lapsen ja yhteiskunnan välinen suhde. Tällainen ajattelutapa muokkasi lapsista ja nuorista valvonnan kohteen (objektin) ja aikuisista valvonnan subjektin. Suojeluvalvonnassa aikuisella oli kyseenalaistamaton auktoriteettiasema ja lapsella kaksoisalisteinen asema, joka ilmeni alistaisuutena sekä sukupolvisuhteen (lapsi-aikuinen) että huoltosuhteen (valvottava-viranomaismandaatilla toimiva valvoja) osalta. 1960-luvun kuluessa ajattelutapa nuorista ja sukupolvisuhteista alkoi kuitenkin yleisesti muuttua. Sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat elivät tällöin nuoruuttaan ja nuoriso nousi aiempaa näkyvämmäksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi ajautuen jopa konfliktiin vanhempien sukupolvien kanssa (Kaarninen 2006, 30–31).

Suojeluvalvonnan 1970-luvun alussa korvanneessa tukihenkilötoiminnassa pyrkimyksenä oli, että lapsi ja tukihenkilö kohtaisivat toisensa mahdollisimman tasavertaisina, ilman tukihenkilölle määritettyä kyseenalaistamatonta auktoriteettiasemaa. Samalla huomio kiinnittyi lasten ja nuorten yksilökohtaisen huollon ja valvonnan sijasta koko perheen tukemiseen. Lapsi liitettiin tiiviimmin osaksi perhettä ja toiminnalla tavoiteltiin myös perheyhteyden tukemista. Tukihenkilötoiminnassa tavoitteena oli kunnan kansalaiseksi kasvattamisen sijaan ”perheeseen kasvattaminen”. (Moilanen 2015.) Keskeinen juonne tukihenkilötoiminnassa oli lisäksi se, että toiminta pyrittiin viemään lähemmäksi lapsen tai nuoren ja tämän perheen arkea. Kun suojeluvalvonnassa korostuivat suulliset ohjeet, neuvonta ja jopa käskyt ja kiellot, tukihenkilötoiminnassa korostettiin käytännöllis-konkreettista apua ja lapsen ja tukihenkilön välistä yhteistä toimintaa.

Tukihenkilötoiminnan alkaminen ajoittui ajankohtaan, jolloin “lapsen oikeudesta” tuli 1970-luvun aikana merkittävä lastensuojelullinen näkökulma kaikkien yhteiskuntapolitiikkaan (esim. Pulma 1987, 243; Vuornos 1971; Satka ym. 2002). Sukupolvisuhteiden näkökulmasta suojeluvonnasta tukihenkilötoimintaan siirtymisen voi tulkita yhdeksi juonteeksi historiallisesta sukupolvi järjestyksen murroksesta (Alanen 2009a, 12, 21–22), joka kosketti lasten ja aikuisten yhteiskunnallisia asemia sekä heidän keskinäisiä valta- ja auktoriteettisuhteitaan. Sukupolvisuhteissa tapahtuneet muutokset merkitsivät siirtymää tottelevaisuus- ja kuuliaisuuskulttuurista kohti keskustelu- ja neuvottelukulttuuria (esim. Korhonen 1999). Tässä artikkelissa lasten näkökulmaa on voitu tuoda esiin vain aikuisten tuottamien kirjallisten lähteiden välittämänä, mutta voitaneen silti olettaa, että lasten aseman kannalta tukihenkilötoimintaan siirtyminen oli merkittävä muutos.

Siirtymässä suojeluvonnasta tukihenkilötoimintaan heijastui se, että 1970-luvulla kansalaiseen kohdistettu kontrolli sekä seuraamukset ja hänelle tarjottava tuki pyrittiin irrottamaan toisistaan (Harrikari 2008, 108). Suojeluvonnalla oli juuret köyhäinhoidollisessa ajattelutavassa, jossa niitä, jotka löivät velvollisuutensa laimin tai syyllistyivät rikoksiin, tuli kohdella ankarasti (ks. Harjulan ja Annolan artikkelit tässä teoksessa). Avuntarpeen syinä pidettiin yksilön fyysistä, psyykkistä ja siveellistä rappiota, josta yksilö huoltotoimenpiteiden avulla pyrittiin nostamaan yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. (Urponen 1994, 179, 182; Köyhäinhuoltolaki 1922/145.) Suojeluvonnalla taustalla oli pitkälle 1950-luvulle ajattelu, jossa jokainen lapsi ja nuori oli ilman aikuisten kasvatusta ja kontrollia potentiaalinen rikollinen. Sodan jälkeen lisääntynyt nuorisorikollisuus vahvisti entisestään tätä näkökantaa ja odotusta siitä, että nuoret tuli kasvattaa yhteiskunnassa vallitseviin kristillis-siveellisiin normeihin ja arvoihin. (Eilola & Valtonen 2014; myös Pulma 1987, 224.) Lisäksi lastensuojelun vanha lainsäädäntö perustui oirekeskeisyyteen ja pyrki nimeämään syylliset, joita olivat joko vanhemmat tai lapsi itse (HE 13/1983). Valvonta kohdistettiin ensisijaisesti pahantapaisina pidettyihin eli eri tavoin normeja ja lakeja rikkoneisiin lapsiin ja nuoriin, ja valvojan rooli yhteiskunnan edun ja normien vaalimisessa korostui.

Analyysin perusteella on todettava, että suojeluvonnasta tukihenkilötoimintaan siirtyminen sosiaalihuoltoon lanseerattujen uusien peri-

aatteiden mukaisesti tapahtui aikaviiveellä (inertia) ja että tukihenkilötoiminnan muodostumisessa uudet ja väistyvät ajattelu- ja toimintatavat kulkivat ristiin (Hardy 2008; myös Moilanen 2015). Tukihenkilötoiminnasta nostettiin esille monia samoja teemoja, joista oli kirjoitettu suoje-luvalvonnan yhteydessä 1960-luvulla, jossain määrin jo 1950-luvullakin. Näitä olivat esimerkiksi henkilökohtaisen ja luottamuksellisen suhteen luomisen tärkeys, valvojien ja tukihenkilöiden kouluttamisen välttämättömyys ja tehtävän korvaaminen palkkiolla. Keskeiset ideat olivat siten muodostettu jo 1960-luvulla suoje-luvalvonnan kohdalla, mutta niiden toimeen paneminen mahdollistui vasta tukihenkilötoiminnassa 1970-luvulta lähtien.

Bourdieu'n hysteresis-käsitteen avulla aikaviivettä voidaan tulkita niin, että lastensuojelun sosiaalityön kentällä uusien ja vanhojen sosiaalisten käytäntöjen samanaikaisuus näkyi aikalaistoimijoiden radikaaleissakin kannanotoissa vs. tukihenkilötoiminnan hitaassa toteutumisessa. Kentän toimintatavat ja joidenkin kentän toimijoiden habitukset toimivat erilaisilla logiikoilla, sillä niiden muutokset olivat epäsynkronisia. (Bourdieu 2000, 160–161; Hardy 2008, 132; Maton 2008, 59–60.) Sosiaalisten käytäntöjen päällekkäisyys on nähtävissä selvästi esimerkiksi tilastoaineistossa, jonka mukaan suoje-luvalvonta oli osa lastensuojelun käytäntöjä vielä 1980-luvulla¹². Vanhan lastensuojelulain ollessa edelleen voimassa suoje-luvalvonnan käyttäminen oli ”laillista”, joskaan ei esimerkiksi valtion komiteoiden taholta suositeltua. Sosiaalihuollon uusien periaatteiden ja niiden mukaisen käytännön eli tukihenkilötoiminnan omaksuminen tapahtui monien kuntien lastensuojelutyössä todennäköisesti hitaasti, joskaan artikkelin aineisto ei ole mahdollistanut tarkkaa erittelyä siitä, miten valtiollisten toimijoiden tuottamat määrittelyt siirtyivät tai eivät siirtyneet paikalliseen organisaatioon tai päinvastoin. Selvää kuitenkin on, että vaikka suoje-luvalvonnan kontrollikeskeytystä kritisoi-tiin vahvasti jo 1950-luvulla, asetettiin useissa kunnissa lastensuojelun piirissä olevia lapsia ja nuoria suoje-luvalvontaan vielä kolmekymmentä vuotta myöhemmin. Paikallisesti toimittiin erilaisissa rytmeissä ja siksi

12 Analyysin pohjalta herää myös kysymys, miten tukihenkilötoiminta ja suoje-luvalvonta käytännössä erosivat toisistaan 1970- ja 80-luvuilla. Kysymykseen ei kuitenkaan voida käytössä olleiden aineistojen valossa antaa vastausta.

joissakin toisissa kunnissa, kuten tapausesimerkkinä olleessa Jyväskylässä, suojelevalvonnasta luovuttiin ja tukihenkilötoiminta aloitettiin valtion komiteoiden niin suositeltua.

Arkistolähteet

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen arkisto

SMKK. Sosiaaliministeriön kiertokirjeet 1927–1967

SHYK. Sosiaalihallituksen yleiskirjeet 1968–1985

Jyväskylän kaupungin keskusarkisto, sosiaalilautakunnan arkisto

SLKVK. Kertomukset Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta 1952–1988

SLK. Sosiaalilautakunnan pöytäkirjat 1952–1988

YOK. Sosiaalilautakunnan alaisen yleisen osaston pöytäkirjat (valikoiden) 1958–1976

LSJ. Sosiaalilautakunnan alaisen lastensuojelijaoston pöytäkirjat 1977–1988

Jyväskylän kaupungin huolto-ohjesäännöt (Dp:1)

Kertomukset Jyväskylän kaupungin kunnallishallinnosta 1970–1979

Aikalaisartikkelit, oppaat ja muut lähteet

Auvinen, Martti (1966) Yhteiskuntamuutos nuorten sopeutumisongelmien taustana. Huoltaja 54 (22), 715–717.

Charpentier, Pehr (1968a) Ryhmätyö suojelevalvonnan toimintamuotona. Huoltaja 56 (1-2), 19–22.

Charpentier, Pehr (1968b) Nuorisohuoltajan normikriisi. Huoltaja 56 (19), 624–628.

Eriksson, Lars D. (toim.) (1967) Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi.

Dahlin, Siv (1968) Valtakunnallinen nuorisotutkimus: Eräitä havaintoja nuorisoin asiasiaisuudesta vuonna 1965 ja toimenpiteistä tämän johdosta sekä

- tietoja suojeluvalvojakunnan kokoonpanosta. Valtion nuorisotyölautakunnan julkaisu 27. Helsinki.
- Hailuoto, Ahti (1972) Lastensuojelun nykytila. Lapsi ja nuoriso 31 (8), 204–211.
- Helasvuo, Kaarlo (toim.) (1966) Nuori sosiaalisessa ristiriidassa. Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu 40. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Helasvuo, Kaarlo (1974) Tukihenkilöt – käynnistyvä työmuoto. Lapset ja yhteiskunta 33 (4), 98–104.
- Hiltunen, Marja (1974) Käytännön kokemuksia tukihenkilötoiminnasta. Lapset ja yhteiskunta 33 (11), 303–307.
- Kartama, Ebba (1953) Lapsen etu - ja käytäntö- Lapsi ja nuoriso 12 (12), 5–7.
- Kasanen, Viljo (1966) Kuntien mahdollisuudet nuorisonhuollon tehostamiseksi. Huoltaja 54 (6), 161–163, 170.
- Kihlman, Eila (1990) Huollontarkkaajasta sosiaalityöntekijäksi – Sosiaalityön historiaa 1960–1990. Teoksessa Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1960–1990. Jyväskylän kaupunki: Sosiaalikeskus, 13–27.
- Lahtinen, Alli (1967) Sosiaalitarakkailija ja poikkeavien nuorten huolto. Huoltaja 55 (1-2), 78–82.
- Lahtinen, Alli (1968) Mietteitä sosiaalihuollosta. Sosiaalinen aikakauskirja 62 (6), 337–339.
- Minkkinen, Jaakko (1961) Lastensuojelun pulmakohtia. Huoltaja 49 (20), 580–585.
- Määttänen, Matti (1968) Suojelukasvatustoiminnasta ja sen kehittämisestä. Sosiaalinen aikakauskirja 62 (6), 348–357.
- Nissi, Maisa (1966) Irtolaiskysymys nyky-yhteiskunnassa. Huoltaja 54 (15/16), 457–464.
- Pitkänen, Martti (1963) Valvonta nuoriin kohdistuvana huoltotoimenpiteenä. Huoltaja 51 (22), 690–694.
- Poikkeava käyttäytyminen aiheena sosiaalitarakkajien päivillä (1966) Huoltaja 54 (22), 704–706.
- Saloranta, Aune (1974) Tukihenkilötoiminta, sen asema ja rooli lastensuojelutyössä. Huoltaja 62 (8), 348–353.
- Siren, Pirkko (1967) Ei kotia ei koulua. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) Pakkoauttavat. Helsinki: Tammi, 78–107.
- Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin (1990) Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1960–1990. Jyväskylän kaupunki, Sosiaalikeskuksen julkaisusarja 3/1990.
- Sulkunen, Paula (1964) Suojeluvalvonta. Lapsi ja nuoriso 23 (8), 220–227.
- Suojeluvalvojan opas (1945) Suomen Lastensuojelun ja nuorisonhuollon kes-

- kuusliiton julkaisu N:o 1. Helsinki.
- Suojeluvalvojan opas (1951) 2. painos. Tarkistanut K. Helasvuo. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu N:o 10. Helsinki.
- Suojeluvalvojen koulutustilaisuus Hämeenlinnassa (1966) Huoltaja 54 (24), 795.
- Suojeluvalvoilla neuvottelu Jyväskylässä (1966) Huoltaja 54 (24), 795.
- Taipale, Ilkka & Taipale, Vappu (1967) Työ tekee vapaaksi. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, 143-165.
- Tarvainen, Lauri (1957) Milloin saamme uuden lastensuojelulain? Lapsi ja nuoriso 16 (1), 4–6, 28.
- Törnudd, Margit (1951) Laki ja lapsen etu. Lapsi ja nuoriso 10 (7–8), 5–8.
- Vuornos, Maija (1971) Lapsen asema Suomessa. Tutkimus lapsen aseman ja oikeuksien kehittymisestä Suomessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu. Helsinki: WSOY.

Lait ja asetukset sekä hallituksen esitykset

- HE 13/1983 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaksi.
- Irtolaislaki 1936.57/17.1.1936.
- Köyhäinhoitolaki 1922.145/1.6.1922.
- Lastensuojeluasetus 1936.203/8.5.1936.
- Lastensuojelulaki 1936.52/17.1.1936.
- Sosiaalihuoltolaki 2014.1301/30.12.2014.

Komiteanmietinnöt

- KM 1905: 9a. Komiteanmietintö 1905: 9a. Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi I. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö.
- KM 1921: 15. Komiteanmietintö 1921: 15. Yhteiskunnan lasten- ja nuorison-suojelu. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- KM 1966: A9. Lastensuojelukomitean osamietintö III. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM 1968: B86. Komiteanmietintö 1968: B86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Luonnos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM 1971: A25. Komiteanmietintö 1971: A25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Yleiset periaatteet. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM 1972: B135. Komiteanmietintö 1972: B135. Suojelukasvatustoimikunnan

mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
KM 1973: 86. Komiteamietintö 1973: 86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tilastot

Suomen tilastollinen vuosikirja 1971 (1972). Tilastokeskus: Helsinki. Saatavilla: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/87817/xyti_stv_197100_1972_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y
SVT XXI, A12–13. Huoltotilastot 1955–1956. Köyhäinhoito, lastensuojelu, irtolais- ja alkoholisti- sekä raittiushuolto. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.
SVT XXI, B1–25. Sosiaalihuoltotilaston vuosikirja 1957–1983. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Leena (2007) Lasten ja aikuisten kentät. Kenttäanalyysi sukupolvisuhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 103–123.
Alanen, Leena (2009a) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.
Alanen, Leena (2009b) Rethinking childhood, with Bourdieu. Teoksessa Ann-Marie Markström, Eva Änggård, Ingrid Söderlind & Maria Simonsson (toim.) Barn, barndom och föräldraskap. Stockholm: Carlssons, 307–324.
Alanen, Leena (2014) Childhood and intergenerationality: Toward an intergenerational perspective on child well-being. Teoksessa Asher Ben-Arieh, Ferran Casas, Ivar Frønes & Jill E. Korbin (toim.) Handbook of child well-being. Theories, methods and policies in global perspective. Volume 1. Dordrecht, Heidelberg, New York & London: Springer, 131–160.
Alanen, Leena & Brooker, Elizabeth & Mayall, Berry (toim.) (2015) Childhood with Bourdieu. London: Palgrave Macmillan.
Bourdieu, Pierre (2000) Pascalian meditations. Cambridge: Polity.
Bourdieu, Pierre (1998a) Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia.

- Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, Pierre (1998b) *Practical reason: On the theory of action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990) *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc. J. D. (1992) The purpose of reflexive sociology (The Chicago workshop). Teoksessa Pierre Bourdieu & Loïc J. D. Wacquant, *The invitation to reflexive sociology*. Oxford: Polity, 61–215.
- Decoteau, Claire Laurier (2016) The reflexive habitus: Critical realist and Bourdieusian social action. *European Journal of Social Theory* 19 (3), 303–321.
- Eilola, Jari & Valtonen, Heli (2014) Perheen sääntely modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa Petri Karonen & Antti Rähä (toim.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*. Historiallisia tutkimuksia, 267. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–114.
- Gleason, Mona (2016) Avoiding the agency trap: caveats for historians of children, youth, and education, *History of Education* 45 (4), 446–459.
- Hardy, Cheryl (2008) Hysteresis. Teoksessa Michael Grenfell (toim.) Pierre Bourdieu. *Key concepts*. Durham: Acumen, 131–148.
- Harrikari, Timo (2004) Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. *Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisu* 48. Helsinki.
- Harrikari, Timo (2006) Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) *Nuorisoriikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. OPTL:n julkaisu 221, *Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, julkaisu* 66, *Nuorisoasiain neuvottelukunta julkaisu* 33. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 249–279.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2006) Lukijalle. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 3–9.
- Kaakkuriniemi, Tapani (1997) Poliittinen ilmapiiri. Teoksessa Ilkka Nummela (toim.) *Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki, 22–35.
- Kaarninen, Mervi (2006) Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa Kai Häggman (toim.) *Täältä tulee nuoriso! 1950–79*. Helsinki: WSOY, 8–38.
- Karjalainen Merja (1990) *Vaivahoidosta sosiaaliturvaan. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1880–1956*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 39. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kulhia, Ali (2011) Uutta, vanhaa ja lainattua. Tampereen Kaupunkilähetyksen kristillissosiaalisen työn asemoituminen hyvinvointivaltion rakentumisessa vuosina 1939–1973. Helsinki: Unigrafia.
- Maton, Karl 2008. Habitus. Teoksessa Michael Grenfell (toim.) Pierre Bourdieu. Key concepts. Durham: Acumen, 49–66.
- Moilanen, Johanna (2015) Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Relationaalinen näkökulma. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 533. Jyväskylän yliopisto.
- Närkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Helsinki: Gaudeamus.
- Ollila, Anne (1994) Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Marttayhdistys halusi riveihinsä ”kaikkien kansanluokkien naiset”? Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Närkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 53–72.
- Peltonen, Matti (2006) Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma. Teoksessa Sakari Hänninen ym. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes, 76–93.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen, Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 11–266.
- Rantala, Jukka (2010) Mallikansalaisuuden paikalliset rajat. Kansakoulunopettajan esimerkillisyys paikallisyhteisön määrittelemänä. Teoksessa Jukka Rantala: Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 179–195.
- Rauhala, Pirkko–Liisa (1996) Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A. Vol. 477.
- Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojamicheestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan kirjallisuus, Sarja Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto, 261–339.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67 (3), 245–259.
- Selin, Sinikka (2018) Mikä sinusta tulee isona? Koulutus- ja ammattisuunnitelmat 1950–60-luvun Helsingissä. Verkkojulkaisuja 132. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura.

- Strand, Michael & Lizardo, Omar (2017) The hysteresis effect: Theorizing the regularity of mismatch in action. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 47 (2), 164–194.
- Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösi Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan kirjallisuus, Sarja Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto, 163–260.
- Vehkalahti, Kaisa (2009) Constructing reformatory identity. Girls' reform school education in Finland, 1893–1923. Oxford & New York: Peter Lang.
- Vehkalahti, Kaisa (2010) Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Nina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 101. Helsinki, 140–162.
- Wacquant, Loïc J. D. (1992) Toward a social praxeology. The structure and logic of Bourdieu's sociology. Teoksessa Pierre Bourdieu & Loïc J. D. Wacquant, The invitation to reflexive sociology. Oxford: Polity, 1–60.
- Wacquant, Loïc J. D. (2013) Symbolic power and group-making: On Pierre Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology* 13 (2), 274–291.